

Milan Pugelj:

Na jezo.

Spri se je z ženo, razbil v veži tri največje lončene sklede in premišljal med tem, kaj bi na to jezo še napravil. Takoj mu je šinila prava misel v glavo. Planil je nazaj v hišo, kjer je šumela žena gor in dol, upirala roke ob boke in vsa zaripljena zmerjala in zmerjala. Odprl je malo rdečo omarico v steni in vzel iz nje velik ključ.

— V zidanico mi že ne greš, je prsknila žena, na mestu obstala in udarila s peto ob tla.

— Pa se poskusiva, če ti ni prav!

Gledal jo je samo z belino, posadil na glavo klobuk in trdo in brezbrizno odšel.

— Fej te bodi, fej te bodi, so letele besede za njim, a on je zavil za hišo in preko polj.

Bilo je koncem maja in vse je zelenelo in cvetelo. Škrjanci so peli v zraku, metulji so križali pot, in solnca je bilo toliko, da se je zdelo, kakor bi se vsa ogromna krajina na glas smejala. Tu in tam po njivah so delali moški, nekje pod mejo so pele ženske, a kmet je korakal neusmiljeno po nežnih travicah, ki so rastle iz pota. V koščeni, obriti obraz je bil rdeč, dihal je globoko in debelo, gledal je v tla in skremžil večkrat ustne, kakor da hoče zakleti.

Onstran njiv je stopil v gozdiček in onstran gozdička jo je mahal s hlastnimi koraki proti goricam. Koliko solnca je bilo tam, koliko zdravega in milega sijaja! Podolgovata holma ob desni in levi kakor božja kolena, a med koleni samo zeleno božje krilo, kjer se koti od diha nebeških ust in razvija od božanja blagih nebeških rok edino zemsko dete božje, vinska trta in njen tajni in sveti cvet in sad.

He, tista bela glava, ki gleda tam iz rebri, to je prva zidanica. V njej je hlad in mir, in ob njenih stenah spijo temni in visoki sodi in za njihovimi dogami leže rdeča in rumena jezera, čista in hladna in opojna, skrivajoča v sebi mogočen vonj, ki poživlja naše prsi in moč, ki draži kri in jo podi po žilah, da je starec mlad in bi se igral z mladenko, ki ji poganja iz neder prvi cvet. Tu so doma vinski duhovi, ki ščebetajo jeseni od posode do posode svoje tajne pomenke.

Kmet porine v vrata ključ, obrne ga in obstane pred pragom. Vrata zacvilijo in zlezejo daleč nazaj. Iz nizke temine se vlije val močnega in hladnega vonja, ki je opojen in močan, kakor da bi bil živ duh, ki se je privalil oblaku enako iz črnega soda.

Kmet stopi v hram, seže na polico nad vrati in izbere dve lončeni posodi. Nese jih na prag, ogleda jih, če ni na dnu pajka ali pajčevine, stopi k velikemu sodu in natoči obe posodi do vrha. Od stene si prinese malo mizo, privali tnalno, sede nanje in prične piti. Pije nekoliko in že je pozabljena žena, ki z jezikom pika in in grize, še nekoliko pije in že so zatonile skrbi kakor solnce za gore, in že je posijalo novo, svetlo solnce zadovoljnosti in dobre volje. He, bili so časi, se domisli, ko je imel dvoje deklet zares in tri za kratek čas in vseh pet se je pulilo za njegov fantovski stan.

— E — he, katera mi ga vzame? Ti, Marijana, že ne, ker hodiš kakor gos, in ti tudi ne, Ušpeta, ker vidiš okoli vogla, in tudi ti ne, Lucija, ker imaš usta kakor nebeška vrata. A ti, Doroteja, imaš nekaj, kar pozna do zdaj samo jaz in ti! To mi je vseč in kaj se ve, če me ne zmoti vrag, da se zavežem s teboj za vse kvatre!

— Holadra, mrmra kmet, lepe misli in dobro je, da sem sam!

Ali že mu šine v glavo spomin na kmeta, ki je ugnal sodnika samega, in žal mu je, ker je sam in ne more nikomur povedati dobre in važne prigodbe. Pije in pije, oddahne se, potegne z dlanjo preko ust, stopi na prag in gleda po jasni rebri. Gleda nekaj časa in zagleda nekaj črnega, ki se premika tam spodaj med zelenjem.

— He, he, kriči, Turek ali kristjan, ali kdor si božji, stopi k meni, prijatelj!

Postava obstoji, obrne se in naenkrat jo mahne kar počez proti zidnici.

— Ha, ha, se smeje kmet, to si pa ti! Tisti mlinar, kogar mlin mleti noče, kadar je kaj moče, kadar je pa suša, pa posluša.

Mlinar, dolg, suh, kocinast in škrbav, pravi, da je nesel vrečo moke konjedercu za hrib. Slišal je pa tam izza nekega zidu take glaso, kakor bi imela siva baba konjederska k jaslim priklenjene vrage mesto konj. Še po dnevi ga je bilo groza.

— Stopi naprej, pravi kmet, pa poskusiva tega-le, ki bolj pogreje kakor vsako dekle!

— Pa ga daj sem, Urh! Baba, veš, pa že tako gleda, da ti ne gre iz spomina.

— Katera baba?

— Konjederka! Preklel bi jo, če bi se je ne bal. Kaj veš, s kom je v zvezi.

— Z moškimi je bila, dokler je bila za kaj, zdaj je pa taka, da še zadnji petelin za njo ne kavsne!

— Urh, primi se za jezik, da ti ne prikliče more v hišo ali pa boleznì k svinjam!

— Če bi bil vedel, mlinar, da bom tako mevžo dobil za tovariša, pa bi bil vzel svojo babo s seboj, če sva tudi skregana. Zakaj ona se ponoči vsega boji, samo moža ne. Pij, mlinar, ná, natočil sem že!

Mlinar pije in pije in ko postavi posodo na mizo, oblizne ščetinaste brke, išče z očmi po temnih kotih, najde vlažno tualo, ga privleče k mizi in sede nanje.

— Kaj pa zdaj misliš? vpraša kmet. Kaj se ti zdi, da boš pil, pa molčal zraven? Povej mi kaj, če nimaš take glave, kakor lanska repa, ki je bila vsa šupla.

— Hej, ali ti veš, da jo je vrag ponesnažil? O res je tako: lani je vso repo vrag ponesnažil, zato je bila taka. To mi je povedala tista Katra s Kravjega roga, ki vidi samo na levo oko in še na tisto skoro nič. Pravi, da ga je videla.

— Ti si desetkrat slabši od moje babe. Zakaj moja baba ni za nič, je pa le za tisto dobra, za kar je, ti pa, fej te bodi, imaš babji gobec, pa še baba nisi.

— No, no, mrmra mlinar, kaj me pa nabadaš?

— Povej mi kaj, kar bo zame, glej ga hudimana! Pij, ná, pa obrni jezik po človeško.

Mlinar pije, kakor vidi kmeta, postavi posodo na mizo, se obriše in reče:

— Ti, Urh, ki hočeš biti bolj muhast, kakor so muhe, ene pa vendar ne veš!

— Pa jo povej, če je kaj prida.

— Tega ne veš, kako je ugnal kmet orožnika.

Kmet se čoha po temenu, včasih potegne vase tako globoko sapo, da zahrči, mrda zaničljivo z ustnicami in reče:

— Mlinar, od tebe pa ne pričakujem prave. Če pa kaj velja, ga bova pa še vsak pet takih mer, pa še ne pojdeva.

— No, vidiš, to je bilo tako. Moj stric, ni res, moj ujec, ker je bil moje matere brat — bog ji daj dobro, naduha jo je strla — moj ujec je imel takó-le slabost za divje zajčke. Če je zvohal, da hodi kateri v deteljo, pa si je izbral krepelce, in če je le mogel, ga

je kresnil za dolge uhlje, da še zacviliti ni imel časa. Imel je tudi pihalnik, ki ga je nabijal po ves večer. Če je ponoči zaplašil ž njim kakega zajčka, je pa tako nazarensko počilo, da je bila vsa hosta pokonci. In tudi vaščani smo mislili, da gredo Turki nad nas, pa je bil le našega ujca pihalnik. No, le čakaj, da ti povem naprej. Ravno zato pa, ker je imel ta pihalnik tako strašen glas, je naš ujec nekaj drugega potuhtal. Pri nas v vasi ni konj, kakor veš, samo vole imamo in krave. Včasih pa pride Ribničan z rešeti in piskri, on pa ima konja, tistega sirca, ki nima nič repa. Tisti sirec pa je imel rep, ker bi drugače ne bil dobil naš ujec žime, iz katere je spletel zanjke. Sicer je bil privezan pod Debeloglavčevim kozolcem in tam ga je naš ujec omulil. Vidiš, in zdaj ti bom šele povedal, kako in kaj. Ujec je nastavljal zanjke po tistih krajih med grmovjem, koder so hodili zajčki. Pa je marsikaterega dobil, ki je cvilil in otepal. Hitro mu je vzel sapo in ga stlačil pod plašč. Veš, enkrat pa — poleti popoldne — ti gre ujec in se muza, ker že od daleč vidi dolgouhca, kako se zaman sili in puli naprej. Stopi dalje, postopi malo tako-le, prime zajčka, se ozre okoli sebe in — o, satah in krota! — zagleda tam orožnika, ki je vse videl in prihaja bliže in bliže. Ujca prične nekaj ščegetati po tilniku in zadaj po glavi. Naenkrat sname zanko z zajčkove noge, dene ga bolj na rahlo med kolena, pa ga prične tepsti po zadnji. In zraven govori:

— Ti capin grdogledi, ti! Torej dobil sem te, uho tatinsko! Ali boš še hodil moje zelje glodat, kaj? Ali boš še hodil moje zelje glodat, kaj?

Orožnik pride in pravi:

— Kaj pa vi počenjate?

— Zajca sem ujel, ker hodi v moj zelnik. Že prej sem mu obetal, da jih bo dobil, zdaj ga je pa doletelo!

Ujec izpusti nato zajčka, ki jo odbriše med steljo in grmovjem, orožnik gleda v tla in nekaj zase brunda.

— Kaj pravite, vpraša ujec, ali bo še prišel v moj zelnik, ali ga ne bo več?

— Hajd k vragu, buča zvita, je odgovoril orožnik in šel svojo pot.

— To-le sem mislil povedati, neha mlinar, ali je prava, ali ne?

— Še smejati se ne morem, pravi kmet. Nič prida ni. Vidiš, jaz vem pa tisto, v kateri je ugnal kmet sodnika samega!

— I, ta bo pa bosa!

— Jo bomo pa obuli. Pij, mlinar, da boš laglje poslušal.

Pila sta in pila in nista opazila, kako zahaja zunaj solnce. Čim manj svetlobe je prihajalo skozi vrata, tem svetlejše so jima bile oči. In dihala sta globočje in težje.

— Ali ti veš, kje je Cirknica? je vprašal kmet.

— Na Notranjskem kali.

— Kaj pa je tam, mlinar?

— I, župnik mendà, cerkev, kmetje!

— Ali misliš, da je Cirknica vas?

— Trg bo!

— Nič trg, mesto, mlinar!

— Trg bo!

— Mesto, moka spridena, je zakričal kmet. Mesto je! Tam je moja baba doma, pa misliš, da ne bo mesto? Kaj pa ti veš, ki še čez hrib nisi nikoli pokukal!

— Da je trg, to pa le prav vem!

— Ni, je udaril ob mizo kmet. Misliš, da ti v vasi odštejejo petsto tolarjev, če jih rešiš nepreskrbljenega dekleta? Zakaj pa že sedmo leto poslušam, da je ona iz mesta doma, jaz sem pa zarobljen kmet? Če mi ne daš prav, pa te vržem skozi vrata!

— N-o, pa bodi, kakor želiš! Čeprav je trg, pa le naj bo mesto!

— Nič zavoljo tega, mlinar, ampak zato, ker je!

— N-o, dobro!

— Kaj, ti boš mojo pamet postavljaj narobe?

— N-e zameri! Pil sem preveč in jezik se mi vali po ustih kakor sirov štrukelj, ki ga ne moreš pogoltniti! Zdaj sam več ne vem, kaj je Cirknica: ali je trg, ali je mesto.

— Kaj si ti misliš, kaj je nadalje pri Cirknici?

— He, to pa vem! Tisto jezero, ki spomladi izgine in jeseni spet pride. Poleti kose po dnu, jeseni se pa vozijo v čolnih in ribe love. To vse vem.

— No, zdaj pride tisto, mlinar, kar sem ti mislil povedati. Veš, moj žlahtovec, moje žene po polu stric — pri hiši se je reklo pri Kapunu — ta je bil tisti, ki je ugnal sodnika.

— E, e!

— Kaj pa meketaš kakor ovca? Ugnal ga je!

— Kako pa?

— Vidiš, ta je pa taka-le, mlinar. Tisti žlahtovec moj, trden kmet, je rad kako ribo pohrustal. Posebno so mu dišali sulci, ki so imeli včasih po osem in tudi po več funtov. Sam si je izpilil doma

iz starega železa osti, pa je takole pod mrak sedel v čoln in pogledal, če leži kje blizu kakšno ribje poleno. Večkrat je kaj nabol in prinesel domov. Enkrat pa ga nekdo opazi, in birič mu prinese papir, ki ga je klical na sodišče. Tisti kmet gre in pride pred bradatega sodnika, ki ga vpraša, če ve, zakaj je prišel.

— Čeprav gledam in govorim, reče kmet, tega pa, zakaj sem poklican, le ne vidim in ne vem.

— Vi ste, pravi modro sodnik in gleda v sive papirje, vi ste lovili ribe. Zakaj ste jih pa lovili?

— I, ker so bežale, gospod!

— Le pametno govorite, ga svari sodnik. Ribji lov v jezeru je prevzel graščak.

— E — he, gospod sodnik, pomaha kmet, saj jaz nisem lovil na njegovem, saj jaz sem lovil na svoji parceli, nad svojim travnikom!

— Nič, maje sodnik glavo, vsa voda je graščakova!

— Če je pa taka, kima kmet, in zahteva s kazalcem, potlej pa rečem enkrat za vselej kar na tem mestu to-le: Graščak mora v štiriindvajsetih urah spraviti vodo z moje parcele!

— Kam? vpraša začudeno sodnik in kmet se obregne: Kamor hoče, kaj me to briga! Volk je lužo izpil, pa je zato počil, graščak pa menda ne bo počil, ker ima trebuh kakor kovačev meh!

Sodnik čečka nekaj po papirju, premišlja in reče:

— Oče, vi ste bik!

Kmet, moj žlahtovec, tudi premišlja. Gleda v tla, se muza, pa dvigne čez nekaj časa oči in poniglavo povpraša:

— Kaj ste vi, gospod sodnik, vol?

— Héhehe, héhehe, se smeja mlinar in preklada omahujočo glavo z desne na levo. Héhehe, héhehe!

— Tako je ugnal z besedo sodnika, neha kmet svojo zgodbo. Jaz pa, doda, bi ugnal še koga drugega, še koga drugega ti pravim! Ugnal bi, poslušaj, mlinar, ugnal bi hudiča samega!

— Ježeš pomagaj, zastoče mlinar in se stisne kakor mokra kokoš.

— Pa veš, s čim bi ga ugnal? S pijačo, ti povem, s pijačo bi ga, da, hudiča samega, če je prav žejen kakor devet kovačev!

— Ježeš pomagaj, zajavka mlinar in se še bolj skrči. Drži jezik, da ga še res ne prikličeš!

— Toliko mer, kolikor jih pocedim jaz, jih tudi sam satan ne spravi pod streho. Pa naj pride sem, če ne verjame!

Mlinar zdrzne naenkrat pod mizo in obleži pijan in prestrašen.

— Ježeš pomagaj, stoka od tal, ne govori tako, ker je pod mizo tako čuden duh, kakor bi po peklju smrdelo.

— Kar sem dejal, sem dejal, pravi kmet in udari s posodo po mizi.

Zunaj je že večer, a ves svetel in jasen. Zvezde gore in luna sveti naravnost v hram. Okoli in okoli vse cvrči in šumlja, vse se giblje in ziblje v tihi sreči, ki jo izdihava to nebo z zvezdami in mesecem. V dolini pojo fantje.

Kmet naenkrat sliši neko drobljenje in zdi se mu, kakor bi tekla okoli hrama srna. Prime vrč, pije in pije in preko vrča vidi naenkrat črnega kozla s kratkimi rogmi in dolgo brado. Kozel preskoči prag, postavi se na zadnje in iz sprednjih so naenkrat roke. Oči se mu svetijo kakor mački. Oplizne se z rdečim jezikom in nič ne zine.

Kmet čuti, kakor bi mu kdo zabadal v hrbet in tilnik iglo za iglo, ali z očmi ne trene in ustne malomarno zateguje.

— Na, pij, pravi, če si zakaj!

Kozel stopi bliže in pije. In tudi kmet pije. Ko sta vrča prazna, pa stopi spet k sodu. Natoči do vrha in spet pijeta. Pijeta in pijeta, a ni pijan kmet in ni pijan kozel.

Kozel stopi bliže, sključi se in sede h kmetu, ki se odmakne. Kmet ga gleda od strani, viha nos in reče:

— Sedi dalje od mene, na ono stran!

— Zakaj?

— Ker nesramno smrdiš!

— Saj gnoj tudi smrdi, pa si ga le vajen.

— Nak, kmetu pa ne smrdi gnoj, hudič! Vidiš, kako si neumen in kako nič ne veš! Kmetu gnoj lepo diši, tako mu diši kakor škricu gartroža! Gnoj je za kmeta smetana, ker je smetana za naše njive!

— Kako pa torej smrdim?

— Kakor bi cunje palil, žgal kosti ali pa staro usnje, razlaga kmet in viha nos, in še huje smrdiš! Odmakni se, trkajva preko mize!

Kozel sede res na drugo stran in spet pijeta in pijeta. Kmet toči znova, postavi vrča na mizo in trči. In spet pijeta in pijeta. Kozel se liže, ali že ne more ujeti vseh kapljic, ki mu uhajajo ob desni in levi strani ust v brado in kapljejo od tam na grdi in kosmati trebuh. Nenadoma prične kašljati in kmet pokaže s kazalcem vanj:

— A-ha, pravi, sem te že ugnal! Do grla ti sega vino! Še enkrat trči!

Trčita še enkrat in nagneta vrče. Kozel samo parkrat požre, postavi vrč na mizo in v tistem hipu omahne. Pade po črnih tleh in leži tam smrdljiv in kosmat.

Kmet potrka ob mizo in se zadovoljno zahohota:

— Ugnal sem samega hudiča, mlinar!

Brcne pod mizo, ali mlinar smrči in se ne gane.

— Zdaj pa, pravi kmet, vržem oba skozi vrata in grem domov.

Umakne mizo k steni, tiplje za mlinarjem, zagrabi ga, nese čez prag in vrže v travo.

— Ježeš pomagaj, zastoče mlinar in spi naprej.

Kmet gre nazaj, tiplje za kozlom, zagrabi spredaj in zadaj, ali dvigniti ga ne more.

— Težka je, mrmra, mrha peklenska, kakor bi bila iz svinca.

In še enkrat prime, močnejše se postavi na noge, ali ne dvigne ga.

— He, prekleti kocinar, mrmra, v vinskem hramu te pa ne pustim. Tudi pri babi bi te prej pustil, tukaj te pa ne bom!

In vnovič se postavi, zagrabi spredaj in zagrabi zadaj, ali kosmatinca ne premakne. Stopi naprej, oprime glavo in skuša dvigniti samo prednji del. Ali glava se ne gane.

— He, se jezi, težak je ta capin kakor cerkveni vogal. Kaj ima neki v sebi mesto mesa in kosti?

Stoji nad njim in spet čuti po tilniku in hrbtu, kakor bi mu kdo zabadal igle v kožo.

— Zdaj pa imam res hudiča, mrmra in groza se ga poloteva. Zgrabi naenkrat klobuk, zaklene vrata za seboj in teče na vso moč v dolino. Beži skozi gozd, in od desne in leve mahajo za njim smreke in bori, on pa ravno toliko, da jim sproti uhaja. Leti čez njive in mlado žito nejevoljno šumi in ga zbada. Pogleda kvišku, in luna se jezno cmeri.

Kmet pa teče in teče skozi tiho vas in butne na vso moč ob vrata farovža. Ves je upehan, ne gleda nikamor drugam nego v kljuko. In ker dolgo nikogar ni, buta s čevlji v vrata, bije s pestmi po njih in vije kljuko, da odmeva dolgočasno po kamenitih hodnikih.

Čez dolgo časa prideta župnik in kuharica in mu odpreta. Ko izve župnik, kako in kaj, ga umije z blagoslovljeno vodo. To takoj pomaga. Kmet gre domov in se spravi v postelji z ženo še tisto noč. Poslej ne preklinja in s hudičem nista bila nikoli več skupaj.

*Misliti, da pred oči hudiča na frivolnost - je pa spr
gore mu na humoreske*